

Bíró Magdolna

La tierra de fiestas

Egyház és állam Spanyolországban a Franco-rendszer idején

I. A katolikus vallás helyzete Spanyolországban

Spanyolországot még ma is az egyik legkatolikusabb államnak tartják világszerte. Ennek a ténynek történelmi előzményei vannak. Már a reconquistának is keresztes hadjárat jellege volt, amit a katolikus egyház támogatott. Később az egységesült Spanyol Királyságban, a katolikus királyok alatt még meghatározóbb lett a katolicizmus. Az uralkodók tudatosan törekedtek vallásilag homogén társadalom kialakítására. (1492 a zsidók, 1502 a mohamedánok, 1609 a moriszkók kiűzése). A katolikus vallás megtartotta későbbi századokban is a privilegizált helyzetét, s maga a katolicizmus is erős intézményszerkezettel rendelkezett az országban (pl. inkvizíció).

Az előzmények után érdemes megvizsgálni a hívők arányát a XX. században. Ahhoz, hogy a vallást gyakorlók száma még mindig magas, nagyban hozzájárult a Franco-rendszer. A Caudillo uralmának időszakában törvény írta elő a katolikus életformát, az állam és egyház összefonódott. (Erről majd még a későbbiekben szó lesz.) Lássunk néhány adatot a hívők megoszlásáról: (Adatok csak az 1970-es évektől vannak). Paul Heywood szerint 1975-ben a lakosságnak 64,5%-a gyakorolta aktívan a vallást. Ez a szám 1986-ra 40,9%-ra esett, s 1990-ben már csak 13%. Ezekkel az adatokkal szemben áll, hogy a lakosság 86%-a vallja magát katolikusnak napjainkban is. A megkérdezettek 81%-a hisz Istenben, de a fiatalok közül, a 18 és 24 év közötti korosztályból már csak 68%.

A felmérések szerint 55 és 60% között mozog azoknak a száma, akik alkalmanként, különböző ünnepeken elmennek a templom-

ba. 1990-ben a hívők 43%-a megy legalább egyszer egy hónapban misére. Megfigyelték, hogy régióként eltérések mutatkoznak vallásgyakorlásban: pl. Baszkföldön, Kasztíliaiban és Leonban magas az arány, ellenében a déli területekkel, ahol alacsony.¹ Toderó Frigyes szerint azonban a 60%-ot meghaladó templomba járási arány egyaránt jellemzi az iparilag fejlett északi régiót és a fejletlenebb területeket. (Ő a „Posible” című lap 1975. szeptember 18-i számának adatait vette figyelembe.) Kiemeli Dél-Spanyolországot, itt a lakosság nagy része mezőgazdasággal foglalkozik, ahol a templomba járási arány 20-40% között mozog, tehát meglehetősen alacsony.² Változás következett be a papság körében. Az 1960-as évek egyházi krízise éreztette hatását Spanyolországban is, egyre kevesebben választották hivatásul a papi pályát. A klerikusok életkora ma 30–60/70 év között mozog. Az idősebbek közül sokan mennek nyugdíjba. Viszont elégtelen a fiatal papok száma. Így az egyház nehezebben tudja ellátni morális és szociális feladatait. Ehhez hozzájárul a nagymértékű szekularizáció is. Megvizsgálták azt is, hogy azok, akik hivatásukká egyházi pályát választottak, milyen társadalmi rétegből származnak. A spanyol papok 53,5%-a parasztok vagy mezőgazdasági bér munkások gyermeke, 10,5%-a ipari és építőipari munkásoké, 9,3%-a tisztviselőké, és 4,3%-a származik a közép- és nagyiparosok, kereskedők rétegéből.³ A százalékarányokból kitűnik, hogy elsősorban azok választják ezt a hivatást, akiknek társadalmi felemelkedést jelent.

Összegezve megállapíthatjuk, – annak ellenére, hogy az adatok Franco halála utáni felmérésekből származnak – a katolikus val-

lás jelentős helyet foglalt, illetve foglal el a spanyol társadalom életében. A vallás gyakorlásának arányai csak magasabbak lehettek a francoizmus alatt, amit az állam és az egyház összefonódása eredményezett.

II. Az állam és az egyház kapcsolata

A spanyol történelem folyamán szinte a XIX. századig természetes volt az állam és az egyház szoros kapcsolata, összefonódása. Ez annak köszönhető, hogy Spanyolország felemelkedése összefügg a katolicizmussal. Paul Heywood megjegyzi, hogy az antiklerikalizmus alacsony szinten volt, s csak a XIX. században jelenik meg, amikor beindul a dinamikus politikai fejlődés is. A II. köztársaság alapítói (1931–1936) választják szét az egyházat az államtól. Különleges privilégiumait eltörlik, s széleskörű szekularizációba kezdenek. Ennek is köszönhető, hogy a spanyol polgárháború alatt (1936–1939) az egyház a felkelő „nacionalisták” oldalára állt. A püspöki kar 1937. július 1-én kiadott pásztorlevele kommunistaellenes keresztes hadjáratnak minősítette a polgárháborút, ennek első aláírója Spanyolország primása, Toledo érseke, *Isidro Gomá y Tomás* volt. Így vált az egyház a hadsereg mellett Franco-rendszer fő támaszává. Az egyháznak a polgárháború után fontos szerep jutott abban is, hogy az országot kivezesse a nemzetközi elszigeteltségből. Ebben nagy fontosságot tulajdonítanak az Actio Catholica szervezetének. (Az Actio Catholica a katolikus híveknek az egyházi hatóság irányításával működő szervezete. XI. Pius pápa hívta életre 1922-ben „Ubi arcano Dei” kezdetű enciklikájával. Feladata a hívek tömörítése, a katolicizmus terjesztése. Mindig valamely egyházközséghez vagy egyházmegyéhez kapcsolódik, legfelső szerve az országos központ. A különböző országok központjai kapcsolatban állnak egymással. A szervezet széleskörű közéleti tevékenységet lát el, pl. könyvkiadás.)⁴

Felajánlották Francónak, hogy tökéletes állampolgárokat fognak nevelni. 1945-ben az Actio Catholica elnöke lett a külügyminiszter, *Alberto Martín Artajo* személyében. Ő már 1938 óta járta a külföldi országokat, hogy népszerűsítse az új spanyol rendszert. Ugyanezt a célt szolgálta az is, hogy a különböző katolikus szervezetek tagjai sokat jártak külföldre. Két katolikus kongresszust is rendeztek Spanyolországban, az egyiket 1946-ban, (a Pax Romana ifjúsági katolikus világszervezetét), a másikat 1952-ben Barcelonában (eucharisztikus világkongresszust). A külpolitikai elszigeteltségből való kilépést jelentette az 1953-as év. Ekkor született meg a konkordátum a spanyol állam és a Vatikán között. (Másik jelentős esemény: szerződés az amerikai katonai támaszpontok létesítéséről Spanyolországban.) A konkordátum szimbolikus megpecsételése volt a kapcsolatok felvételének. Azért szimbolikus, mert már 1948-ban is volt nagykövete Spanyolorzágnak a Vatikánban, *Ruiz Giménez* személyében. Ezzel a megegyezéssel a spanyol állam újabb jelentős privilégiumokat biztosított az egyháznak: pl. felügyelet az elemi állami oktatás felett is, a cenzúra joga, adóztatás. Már az 1945. július 17-én közzétett jogai a spanyol állampolgároknak tartalmazta, hogy a katolikus az államvallás. Eltörölték a válást, s a civil házasságot csak akkor engedték meg, ha egyik fél sem volt megkeresztelve. (Az emberek 99,3%-át megkeresztelték születésekor.⁵ Ezeket az intézkedéseket szigorúan vették, de később az 1970-es évekre fellazult a vallásos hit, az autokratikus családmodell, és vesztek megrevségükből a tradíciók is.

Az állam és egyház összeolvadását bizonyítja az a tény is, hogy a különféle katolikus szervezetekben tevékenykedő értelmiségiek állami tisztségeket kaptak és a rendszer érdekében fejtették ki politikai tevékenységüket. Ezeket a politikusokat nevezi Todero Frigyes „kereszténydemokratáknak”, ők

azok, akiket Franco bevont a kormányzásba, az egykori CEDA (Autonóm Jobboldal Spanyol Szövetsége) tagjaiból. Az ő időszakuk a kormányzásban 1956-ig tartott, amikor egy másik vallási szervezet nyert befolyást a politikában. Ez a szervezet az Opus Dei, amelyet még ma is valamiféle titokzatosság vesz körül.

III. Az Opus Dei

A szervezet 1928-ban jött létre. Alapítója *Josemaria Escrivá de Balaguer*, aki haláláig, 1975-ig a szervezet vezetője is volt. Az Opus Dei nem egyházi rend, hanem világi katolikusok meglehetősen zárt szervezete. Teljes neve „Isten műve és Szent Kereszt Papi Társaság”. Escrivá de Balaguer már életében szentként tisztelték, főművében, az „Út”-ban leírja a helyes hitélet alapjait. A könyv elmékedésre szánt gondolatok sorozata, amelyben utalásokat találhatunk maga a szervezet alapelveire is. „Törtető vagy: tudásra, vezérszerepre áhítozol..., vakmerő vagy. Jó, rendben van..., amíg Krisztusért, szeretetből teszed. ... Ha hivatalos állást töltesz be bizonyos jogaid és kötelességeid vannak ezen állásból kifolyólag... Apostoli utadról letérsz, ha alkalomadtán, – vagy kifogásképpen – hivatalbeli kötelességedet elhanyagolva, más irányba buzgólkodsz. Ezáltal tekintélyt vesztesz, pedig éppen ez a »horgod«, mellyel embereket foghatsz. ... Nincs jobb hazafi a jó katolikusknál. – Szereti hazáját, de emellett a világ összes országának nemes törekvését is szívében viseli. Sajátjának tekinti a franciák dicsőségét, s mindaz, ami a németeket, olaszokat, angolokat, ..., amerikaiakat, Ázsia és Afrika népét büszkévé teszi, öröm számára is. Katolikus! Tág szív, nyitott szellem!”

Ezekből az idézetekből kiderül, hogy milyen elveket képviselt az Opus Dei a politikai életben. 1950-ben fogadta el a Szent-szék a szervezet alkotmányát. 1969-ben, amikor Rómában 169 képviselője összeült tanácskozásra, már 73 országban 50 ezer tag-

ja volt.⁶ Escrivá de Balaguer halálakor 5 kontinensen 60 ezer tagja, 1986–87-ben 75-95 ezer tagja volt.⁷ A szervezet eredményeinek elismeréseként II. János Pál pápa személyes prelatúrát biztosít az Opus Deinek Rómában. A szervezet alapítóját 1990. április 9-én szentté avatták.

IV. Az Opus Dei részvétele a kormányzásban

A szervezet tagjainak nagyobb részét vezető értelmiségiek és technokraták alkották. Ugyanis ez a rend nem követelt szerzetesi szigort és életformát tagjaitól. A tagok általában titokban tartották hovatartozásukat, ezért is nevezték őket „vallásos szabadkőműveseknek”. A szervezet 1957–73 között hozálátott ahhoz, hogy politikai engedmények árán a Franco-rendszerben megszerezzék az erkölcsi, szellemi és társadalmi élet vezetését. Elsősorban az oktatás, az államigazgatás, a gazdaság vezető szféráiba és a tömegkommunikáció területére akartak betörni. Övék lett a legnagyobb spanyol privát hírügynökség, az Europa Press. Rendelkeztek könyvkiadó vállalatokkal és kereskedelmi rádióhálózattal (SER) is.⁸

A spanyol történelem ezen időszakával foglalkozó munkák általában az Opus Dei minisztereinek gazdasági tevékenységét szokták kiemelni. A magyar szerzők közül Gömöri Endre különös hangsúlyt fektet a szervezet azon szerepére, amelyet a rendszer utódlásának kérdésében kifejtett. Szerinte az utódlás szempontjából Franco szövetségesre lett a mélyen konzervatív opusdeistákban. Abban a kérdésben, hogy a szervezet befolyása csak az 1973-as *Carrero Blanco* ellen elkövetett merénylet után szűnik meg, minden történelmi munka megegyezik. Az opusdeisták először az 1957–62 között fennállt hatodik kormányban kaptak miniszteri tárcát. Természetesen már ezt megelőzően ott voltak a minisztériumokban. Az újonnan kapott tárcák a külkereskedelmi és gazdasági

minisztereké voltak. A posztokat *Alberto Ullastres* közgazdász és történész, valamint *Navarro Rubio* pénzügyi és bankszakember látták el. Az elnöki államtitkárság élén állt a szintén opusdeista *Carrero Blanco*. Jellemző adat a szervezet befolyására, hogy 18 bankot, biztosítótársaságot és pénzintézetet tartott a kezében, ezen felül 14 kiadványt, és 5 napilapot is. (Vaillant „A szent Maffia – az Opus Dei dossziéja” című művéből.) Az új kormány 1959 júniusában hozta nyilvánosságra a Stabilizációs Tervet. Kidolgozói az Opus Dei technokratái voltak. Céljuk az autarchia felszámolása volt a technokrata racionalizmus eszközeivel. Drasztikus eszközökkel felléptek az infláció ellen, illetve a külkereskedelmi mérleg deficitjét akarták csökkenteni. Raymond Carr szerint ez a terv lendületet adott a gazdaságnak, s úgy tudott funkcionálni, mint egy modern neokapitalista gazdaság. 1962-ben Franco átalakította a kormányt, így jött létre a hetedik kormány. Ullastres és Rubio megtartotta posztját, helyükön maradtak a szervezet szimpatizánsai is, Canovas földművelésügyi és Vigon munkaügyi miniszter is. Az iparügyi miniszter tárcáját az opusdeista *Gregorio Lopez Bravo* kapta meg. Fraga Irabarne lett a tájékoztatási és idegenforgalmi miniszter, ő nem volt opusdeista, de a politikában egyfajta liberalizációt képviselt. *Laurcano Lopez Rodó*t, aki eddig az elnöki államtitkárságon dolgozott, a Tervgazdasági Intézet vezetőjének nevezték ki, ő szintén a szervezetet képviselte. Ez a kormány dolgozta ki 1963-ban a Fejlesztési Tervet. Ez a tervezet francia mintára készült. Megnyitották Spanyolország határait, megindult a tőke beáramlása. Ugyanakkor szigorúan ellenőrizték a külföldi beruházásokat. A spanyol fejlődés mértéke ebben az időben lehaladta Japánét. Az 1960-as évek konjunktúráját Franco a saját propagandájában felhasználta, mint az általa megteremtett béke eredményét.

A spanyol baloldal (pl. Santiago Carillo kommunista főtitkár) és más szerzők (pl. Gömöri Endre) úgy vélekednek, hogy a növekedés csak a szolgáltatóiparban következett be, illetve a külföldön dolgozó spanyol vendégmunkások hazautalt pénzei hoztak fellendülést. Raymond Carr szerint az opusdeisták gazdaságpolitikája, az iparosítás és az USA által nyújtott segély együttesen eredményezték a fejlődést.

Az Opus Dei technokratái liberalizálták a gazdaságot, és ez nehezen volt összeegyeztethető az állam tekintélyuralmi rendszerével. Az opusdeista kormányzás egész ideje alatt állandó volt a szervezet és a falangista „Mozgalom” között az ellentét. Az 1969-ben kiobbant „Matesa”-botrányt, amelybe az Opus Dei tagjai is belekeveredtek, a „Mozgalom” egyik minisztere (a későbbi Partido Popular alapítója), *Manuel Fraga Irabarne* tárta nyilvánosság elé. A Matesa egy textilgyár volt, melynek terjeszkedését az állami kézen lévő Banco de Credito Industrial finanszírozta, s a cégnek átutalt 200 millió dollárt a vállalat vezetői elsikkasztották. A vezetőség tagjai között is voltak opusdeisták, belekeveredett Lopez Rodo és Navarro Rubio is. (Kiderült, hogy a pénzből a szervezet navarrai egyeteme és barcelonai főiskolája is kapott.) Az ügy végeredménye az lett, hogy az opusdeista Espinoza San Martin pénzügyminiszter bíróság elé került, Navarro Rubiót aki már akkor a Nemzeti Bank elnöke volt, leváltották. Mégis, e hatalmas botrány ellenére az 1969–73 között fennálló kormánynak kilenc tagja tartozott a szervezethez, s befolyásukat csak a már említett 1973. december 20-án elkövetett ETA-mérséklet után veszítették el az állami életben.

V. Az egyház kivonulása az állami életből

Amint láthattuk, az Opus Dei, mint katolikus szervezet 1973-ig részt vett a Franco-

rendszer politikájában. Ezzel szemben az egyházban érezte hatását már az 1960-as években a II. Vatikáni Zsinat (1962-65). A zsinat értelmében az egyháznak nem az állami étellel kell foglalkoznia, hanem inkább a szociális problémákat kellene orvosolnia. Ekkor jön létre a kapcsolat Spanyolországban egyház és a baloldal között. 1973 februárjában fogadja el a Püspöki Kar *Az egyház*

és a politikai közösség című dokumentumot, amelyben állást foglalnak a társadalmi megbékélés és az emberi szabadságjogok mellett.

Természetesen az egyház nem távolodik el teljesen a politikától, képviselteti magát, főleg a jobboldali pártokban, az UCD-ben (Union de Centro Democrático) és a néppártban (Partido Popular) a Franco-rendszer megszűnése után is egészen napjainkig.

Felhasznált irodalom

- ANDERLE ÁDÁM: *Opus Dei. Világszervezet – világstratégia*. Népszabadság, 1991. aug. 10.
- ANDERLE ÁDÁM: *Spanyolország története*. Bp., 1992, Móra.
- CARR, RAYMOND: *Modern Spain*. Oxford University Press, 1983.
- CARILLO, SANTIAGO: *Mi jön Franco után?* Bp., 1969, Gondolat.
- ESCRIVÁ DE BALAGUER, JOSEMARÍA: *Út*. Bp., 1991, Szent István Társulat.
- GÖMÖRI ENDRE: *Franco bomló öröksége*. Bp., 1975, Kossuth.
- HEYWOOD, PAUL: *The Government and politics of Spain*. London, 1995.
- TUÑÓN DE LARA, MANUEL: *La España del siglo XX*. Laila, Barcelona, 1981.
- TODERO FRIGYES: *Spanyolország 1939–1975*. Bp., 1975, Magvető.
- *Vallástörténeti kislexikon*. Bp., 1983, Kossuth.
- VILAR, PIERRE: *Spanyolország története*. Bp., 1984, Gondolat.

Jegyzetek

- ¹ Heywood: i. m. 71. p.
- ² Todero: i. m. 90. p.
- ³ Todero: i. m. 89. p.
- ⁴ Vallástörténeti kislexikon 7. p.
- ⁵ Gömöri: i. m. 129. p.
- ⁶ Anderle: *Opus Dei...* 22. p.
- ⁷ Uo.
- ⁸ Uo.

